

Centrální plánování nezachrání naše vysoké školství, byť by se tvářilo „sebesystémověji“

Model, systém, transformační procesy, to jsou zaklínadla, kterými Rudolf Pomazal zastírá nejasnost směru, jakým by se chtěl při reformování českého vysokého školství vydat. Jeho cesta je teoretizováním, ve kterém je řečeno zřejmé A (naše vysoké školství se musí stát konkurenceschopné), ale nevyřešeno zůstává B (jak toho dosáhnout). Mávat chvályhodnými cíli totiž jednoho nic nestojí. Přístup, který vydává za jediné možné řešení, zakládá na chybné aplikaci tržních ekonomických pravidel do státního sektoru, kde neplatí. V systému českého vysokého školství bohužel nefungují zákonitosti produkční firmy. Nelze očekávat, že stát v roli „vlastníka“ vysokých škol a akademičtí hodnostáři v roli manažerů jsou vždy motivováni či stimulováni k potřebným kvalitativním změnám.

Jaké je tedy jádro sporu, od kterého se celá debata odvíjí? Kolega Pomazal by chtěl celý proces transformace vysokého školství uskutečnit pomocí sáhodlouhého vytváření modelů, které sestaví, zanalyzuje a zhodnotí jakýsi „výbor moudrých“ (kdo ho má tvořit, to bůh sud). Ten zároveň rozhodne o případné potřebě a povaze změn ve vysokém školství. V chápání našeho autorského týmu mají o změnách v transformačních procesech rozhodovat ti, o jejichž zájem se jedná: vedle poskytovatelů vzdělání především studenti a zaměstnavatelé. Zatímco kolega Pomazal se domnívá, že centrální autority naplánují, jakým směrem se má terciární sektor ubírat, my tvrdíme, že díky vnesení tržních principů dojde ke střetu nabídky a poptávky, který rozhodnutí centrálních autorit pružněji a transparentněji nahradí. Kdo je totiž natolik moudrý, kompetentní a neúplatný, aby dokázal rozhodnout, který model je nejlepší? A tento model pak bude školám nařízen shůry jako povinný? Kde to jsme, v dobách plánování reálného socialismu?

Logice jeho výkladu příliš nepomohou ani úvahy o tom, že proces analýzy a transformace českého vysokého školství musí začít nalezením bazických modelů transformačních a řídicích procesů, které po superpozici ukáží, jaká je zde kvalita vzdělávání a efektivnost využití financí (ptám se: podle jakých kritérií bude kvalita a efektivita zhodnocena?). Poté někdo (kdo bude ten vyvolený?) rozhodne, zda jsou tyto procesy dostatečně efektivním využitím veřejných financí (což se stanoví jak?), a zda se tedy má vůbec něco, např. financování, měnit. Může ještě někdo po 40 letech socialistického experimentu očekávat, že ti, kteří nejsou pod kontrolou a tlakem racionálně a efektivně jednajícího vlastníka nebo uživatele systému, provedou kroky, které nejsou v jejich vlastním zájmu? Z toho nás minulost snad již vyléčila. Odpovědnost „neslí“ i ředitelé státních firem, kteří vedli své podniky (často) od deseti k pěti. Je-li si kolega Pomazal vědom rysů centrálně řízeného hospodářství v českém vysokém školství zděděných po předlistopadovém režimu a jejich negativních dopadů na současnou situaci, měl by se vyvarovat aplikace těchto rysů do jeho transformace.

Naše debata se tedy stále točí okolo jediného – jak dále zvýšit konkurenceschopnost české ekonomiky, která snad nezávisí více na ničem jiném než na rozvi-

nutosti vzdělávacího systému, zejména na jeho terciárním stupni. Kolega Pomazal píše, že za tímto účelem je nutné provést složitou systémovou analýzu transformačních procesů jednotlivých fakult, jim odpovídající bazické modely pak agregovat a teprve na základě tohoto všeho jim přidělovat finance. Tvrdí, že nejprve se musí začít produkovat konkurenceschopná kvalita a až poté se může zvýšit příliv investic ze soukromých zdrojů. S odkazem na reakci kolegy Valenčíka o tom, že bez tržního ocenění výsledků produkce není možné hodnotit transformační procesy, se ptám – kdo podle kolegy Pomazala rozhodne, že reformované transformační procesy jsou vhodně nastavené a vedou ke kvalitnímu vzdělání, když ne právě sami absolventi vysokých škol a jejich zaměstnavatelé? Proč nenahradit zdoluhavé čekání na bazický model okamžitým spolupůsobením tržních principů? Jaký časový horizont by kolega Pomazal potřeboval k tomu, aby se ukázalo, že kýmsi posvěcený model povede k něčemu konkurenceschopnému? Co kdybychom opustili plánování z úrovně funkcionářů škol a ministerstev a nechali rozhodovat spotřebitele a působit efektivitu soukromého kapitálu?

Výtka kolegy Pomazala ohledně mé údajné neznalosti makroekonomických kauzalit, poté co jsem uvedla, že stimulem k růstu konkurenceschopnosti vzdělávacích produktů by mohla být právě změna financování terciárního vzdělávání, mě překvapuje. Nejenže uváděná kauzalita platí, ale sám, patrně z nepozornosti, zaměnil makroekonomii s mikroekonomií.

Kolega Pomazal nám vyčítá dokonce i nedostatek sociologické erudice. Pokud by si však vzal skutečně k srdci to, co se dozvěděl v učebnici Anthonyho Giddense *Sociologie*, na kterou odkazuje, pak by nemohl napsat, že na základě sociologického výzkumu nelze vyvodit relevantní závěry pro podporu jakýchkoliv žádoucích reforem vysokého školství. Spíše než podceňovat sociologickou disciplínu tvrzením, že její výzkum je pro řešení daného problému samoučelný a nepotřebný, by svou pozornost měl zaměřit na problematiku zkoumání sociálních jevů jako takových. Zjistil by totiž, že ani jím s takovou jistotou propagovaná systémová teorie není v sociologii všeobecně přijímána, a to bez výhrad ani jím citovaným A. Giddensem. Pokud by totiž četl jeho knihu dále, ihned v následující kapitole by se dozvěděl, že na sociální jevy nelze slepě aplikovat jakoukoli „technicistní teorii“ z oboru exaktních věd, byť se jmenuje třeba systémová. Ve společnosti totiž nelze spoléhat na všeobecně platné zákony, ale maximálně na pravidla sociálního jednání.

V této souvislosti lze Rudolfa Pomazala odkázat na diskusi mezi interpretativní a objektivistickou sociologií. Dodnes proti sobě stojí systémoví sociologové, kteří se v návaznosti na strukturní funkcionalismus T. Parsonse snaží v realitě nacházet systémy (zejm. N. Luhmann, na úrovni organizace pak Ch. I. Barnard, v posledních letech J. Alexander či R. Münch) a zastánci sociologie fenomenologické, dramaturgické, etnometodologické, symbolického interakcionismu či vůbec celé sociologie postmoderní (Z. Bauman, J. Habermas, J. F. Lyotard atd.). Je třeba mít stále na paměti, že přemýšlením o věcech do nich vnášíme svůj systém a nacházíme pak takový, který jsme do něj sami vložili. Systémový přístup plní jen heuristickou funkci a modely jsou díky arbitrárnímu výběru prvků ze společenské reality pouze přibliž-